DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.09(196).28
УДК: 378.091.3:796(100)

Мандюк А.Б.
Доктор наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів;
0000-0003-1376-191X
Пасічник В.М.
Доктор наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів;
0000-0002-6381-1471
Козіброда Л. В.
Доктор педагогічних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів;
0000-0001-8232-425X
Соловей А.В.
Кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів;
0000-0001-7247-2320

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВОГО КОМПОНЕНТУ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу нормативних моделей впровадження фізичного виховання як обов'язкового компонента освітніх програм закладів вищої освіти у різних країнах. Встановлено, що у Китаї, В'єтнамі та Казахстані фізичне виховання законодавчо закріплене як обов'язковий компонент бакалаврських програм із визначеним обсягом годин, оцінюванням та контролем виконання. У США та Індії реалізується модель поєднання державних рекомендацій та автономії університетів, що дозволяє адаптувати програми до спеціальностей та категорій студентів. У країнах ЄС фізичне виховання переважно факультативне або частково обов'язкове, залежно від політики конкретного ЗВО. Результати дослідження демонструють різноманітність моделей інтеграції фізичного виховання і дозволяють використовувати міжнародний досвід при організації фізичного виховання студентів в Україні.*

Ключові слова: *фізичне виховання, заклади вищої освіти, нормативно-правове регулювання, студенти, освітні програми.*

Andrii Mandiuk, Viktoriya Pasichnyk, Larysa Kozibroda, Alla Solovey. International experience in the regulation of physical education as a mandatory component of higher education curricula.

This article examines international approaches to regulating physical education as a mandatory component of higher education programs. The study focuses on selected countries: China, Vietnam, Kazakhstan, the United States, India, and the European Union. In China, Vietnam, and Kazakhstan, physical education is legally required in undergraduate programs, with specified hours, assessment procedures, and monitoring mechanisms. In the United States and India, a hybrid model exists, combining government recommendations with institutional autonomy, allowing universities to adapt programs according to student categories and academic specializations. In EU countries, physical education is largely elective or partially mandatory, with implementation determined by institutional policies. The study identifies key differences in legal frameworks, centralization, and approaches to integrating physical activity into higher education curricula. Findings highlight the diversity of regulatory models and emphasize the relevance of international experience for enhancing physical education in Ukraine. This research provides insights for policymakers and higher education institutions seeking to strengthen student health, promote physical activity, and develop comprehensive educational programs through structured physical education courses.

Keywords*: physical education, higher education institutions, legal regulation, international experience, mandatory programs, student health, institutional autonomy.*

Постановка проблеми. Система вищої освіти України тривалий час перебуває в процесі реформування. Часті зміни очільників Міністерства освіти, неузгодженість нормативних вимог, запровадження нових освітніх стандартів, орієнтація на підходи до організації вищої освіти країн-членів Європейського союзу (ЄС) – зумовлюють підвищене навантаження на керівництво закладів вищої освіти (ЗВО), професорсько-викладацький склад та загалом негативно впливають на якість надання освітніх послуг. Агресивна війна проти України ще більше ускладнює ефективне функціонування системи вищої освіти. Фізичне виховання, як складова освітнього процесу у вищій школі, тривалий час перебуває у стані невизначеності через суперечності у внутрішньому законодавстві та труднощі, пов'язані з забезпеченням відповідної матеріально-технічної бази та фінансування структурних підрозділів ЗВО відповідальних за фізичне виховання [13; 30].

Зміна підходів щодо автономності ЗВО в Україні загалом відповідає практиці країн-членів ЄС. Водночас не можна стверджувати, що такі зміни відбуваються системно, послідовно та ефективно. Зокрема, фізичне виховання через зміну існуючої практики обов'язкових занять, було переведено до розряду вибіркових дисциплін, секційних форм, форм

самостійних занять або ж узагалі перестало бути компонентом освітніх програм у багатьох ЗВО [2]. Така ситуація зумовила дискусії серед фахівців щодо доцільності таких змін, адже окремі нормативно-правові акти все ще визначають фізичне виховання як обов'язковий компонент вищої освіти [4; 6; 7; 8].

Вагомим аргументом у дискусії про необхідність включення фізичного виховання як обов'язкового компонента в освітні програми ЗВО є аналіз досвіду інших країн. Вивчення міжнародного досвіду регламентації фізичного виховання в системі вищої освіти дозволяє виокремити позитивні та негативні аспекти тих чи інших підходів.

Аналіз літературних джерел. В останні роки багато науковців сфокусувалися на аналізі актуальних проблем організації та здійсненні процесу фізичного виховання в системі вищої освіти [3; 8; 9]. Аналізуючи сучасне нормативно-правове забезпечення вищої освіти в Україні, автори вказують на зміну підходів до фізичного виховання в ЗВО.

Оксана Язловецька та Андрій Бабенко, вивчаючи сучасні виклики модернізації фізичного виховання в закладах вищої освіти України, наголошують на таких проблемах: низький рівень рухової активності здобувачів освіти, зменшення навчального навантаження, застаріла матеріально-технічна база та наслідки воєнного стану, які обмежили доступ до інфраструктури та знизили мотивацію студентів [13].

Федір Загура, проаналізувавши нормативні документи провідних багатогалузевих ЗВО України, виокремив ще одну проблему – недостатнє врахування специфіки професійної діяльності викладачів фізичного виховання у нормативних документах, які висвітлюють загальні вимоги, правила і процедури реалізації професійної діяльності науково-педагогічних працівників [5].

У контексті нашого дослідження слід виокремити праці, які пов'язані з вивченням міжнародного досвіду фізичного виховання в системі вищої освіти. Таких робіт на сьогодні є небагато, а міжнародний аспект зазвичай представлений як фрагмент ширших досліджень.

Законодавство ЄС у сфері фізичної культури і спорту аналізується в монографії «Вдосконалення системи фізичного виховання та спорту в контексті європейського розвитку». Автори наводять типовий перелік нормативно-правових актів, характерних для країн ЄС, і порівнюють його з відповідною практикою в Україні [1].

Міжнародний досвід підготовки фахівців фізичної культури та спорту до викладання в школах досліджувала Ірина Скрипка, яка аналізувала законодавчі акти та методичну документацію скандинавських країн [12].

Загалом слід констатувати, що серед українських науковців з тих чи інших причин напрям вивчення міжнародного досвіду організації фізичного виховання в системі вищої освіти не є поширеним. На нашу думку, це суттєво обмежує поле дискусії щодо необхідності збереження фізичного виховання як обов'язкового компоненту освітніх програм ЗВО в Україні.

Мета статті (постановка завдань) виявити нормативні моделі та механізми впровадження фізичного виховання як обов'язкового компонента освітніх програм у закладах вищої освіти за кордоном.

Завдання дослідження:

1. Визначити країни, у яких фізичне виховання на законодавчому рівні закріплено як обов'язковий компонент освітніх програм у закладах вищої освіти.

2. Виявити особливості реалізації фізичного виховання як обов'язкової складової окремих освітніх програм у країнах із різними моделями вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті сучасної ситуації з фізичним вихованням в системі вищої освіти України основна дискусія між фахівцями зводиться до того, чи потрібно повернути практику обов'язкових занять, визначених розкладом. Серед аргументів, зокрема тих, які використовує МОН України, є посилання на практику організації процесу фізичного виховання в країнах ЄС, де університети самі вирішують, які дисципліни повинні бути обов'язковими компонентами освітніх програм. Саме тому, одним з завдань нашого дослідження було визначити країни, де фізичне виховання, відповідно до нормативно-правової бази, є обов'язковим компонентом навчального процесу ЗВО.

Найбільшою за територією, населенням та економічним потенціалом країною, де фізичне виховання залишається обов'язковим у системі вищої освіти, є *Китайська Народна Республіка* (КНР). Відповідно до законодавства цієї країни найвищу юридичну силу мають акти, які приймає Державна рада КНР. У 2016 році цей орган прийняв документ під назвою Думка Канцелярії Державної ради КНР «Про посилення шкільного спорту та всебічний розвиток фізичного і психічного здоров'я студентів» [29]. У цьому документі є такі положення:

- вищі навчальні заклади мають забезпечити для студентів належне викладання обов'язкових або вибіркових курсів фізичного виховання;

- суворо заборонено зменшувати або витісняти час, відведений на уроки фізичної культури, а також має бути гарантовано принаймні одну годину фізичних активностей у кампусі щодня.

Детальніше загальні вимоги до фізичного виховання як обов'язкового освітнього компоненту прописані у документі «Базові стандарти роботи з фізичного виховання у закладах вищої освіти», затвердженим Міністерством освіти КНР у 2014 році [22]. У розділі цього документа «Обов'язкові курси для студентів бакалаврату» вказано, що студенти 1–2 курсів бакалаврату повинні проходити обов'язковий курс фізичного виховання тривалістю не менше 144 навчальних годин. У розділі «Виконання обов'язкових курсів» йдеться про те, що вищі навчальні заклади повинні забезпечити належне проведення обов'язкових курсів фізичного виховання та їхню навчальну якість. Оцінки за обов'язковий курс фізичного виховання включаються до академічної успішності студентів та є однією з умов отримання диплома (розділ «Контроль та оцінювання») [22].

У «Настановах щодо викладання курсів фізичного виховання у звичайних закладах вищої освіти» (Міністерство освіти КНР, 2002 рік) зазначено, що курс фізичного виховання є публічним обов'язковим курсом для студентів звичайних закладів вищої освіти (розділ «Загальні положення») [20]. У розділі «Вимоги до навчального процесу» міститься положення про необхідність проходження встановленої кількості годин курсу фізичного виховання студентами

бакалаврату. Цим же документом визначено, що оцінки за курс фізичного виховання включаються до умов отримання диплома (розділ «Оцінка та випуск») [20].

У нормативних документах КНР згадується й спортивний напрям, який може реалізовуватися у ЗВО. Зокрема у документі під назвою «Думка щодо подальшого вдосконалення управління будівництвом високорівневих спортивних команд у закладах вищої освіти» (Міністерство освіти КНР, 2022 рік) містяться такі положення [24]:

- високорівневі спортивні команди у закладах вищої освіти є важливою складовою освітньої діяльності та мають поєднувати спортивну підготовку з навчальним процесом (розділ «Загальні положення»);
- необхідно забезпечити принцип поєднання навчання та тренувань: студенти-спортсмени повинні отримувати якісну освіту поряд із спортивною підготовкою (розділ «Основні вимоги»);
- розвиток високорівневих спортивних команд має сприяти підвищенню якості фізичного виховання у закладах вищої освіти та стимулювати розвиток масового спорту серед студентів (розділ «Цілі та завдання»);
- заклади вищої освіти повинні посилити управління спортивними командами, забезпечити відповідальність за поєднання освітньої та спортивної функцій, а результати діяльності враховуються в оцінюванні роботи університетів (розділ «Управління та контроль») [24].

У 2022 році Міністерство освіти КНР опублікувало нову редакцію документа щодо управління високорівневими спортивними командами у закладах вищої освіти, що посилила вимоги, встановлені у 2017 році [26]. Нові положення стосуються насамперед прозорості відбору студентів-спортсменів, заборони використання підроблених або недостовірних спортивних сертифікатів при вступі, суворого контролю за поєднанням спортивної підготовки та навчання з обов'язковим моніторингом академічної успішності, а також регулярного моніторингу та звітності щодо діяльності команд, результати якої впливають на оцінку університетів. При цьому базові принципи 2017 року — визнання високорівневих команд частиною освітньої діяльності, поєднання навчання і тренувань та стимулювання масового спорту — залишилися чинними [26].

Підсумок здійсненого аналізу представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні нормативно-правові документи КНР щодо фізичного виховання у закладах вищої освіти

№	Назва документа	Рік	Орган	Основне положення
1.	Думка Канцелярії Державної ради КНР «Про посилення шкільного спорту та всебічний розвиток фізичного і психічного здоров'я студентів»	2016	Державна рада КНР	Рамковий урядовий акт; встановлює обов'язок закладів вищої освіти забезпечити курси фізичного виховання (обов'язкові або вибіркові). Найвища сила серед наведених.
2.	Базові стандарти роботи з фізичного виховання у закладах вищої освіти	2014	Міністерство освіти КНР	Конкретизує вимогу: для студентів 1–2 курсів бакалаврату — не менше 144 годин обов'язкового курсу фізичного виховання.
3.	Настанови щодо викладання курсів фізичного виховання у звичайних закладах вищої освіти	2002	Міністерство освіти КНР	Визначає курс фізичного виховання як «публічний обов'язковий курс». Формує основу для подальших стандартів.
4.	Думка щодо подальшого вдосконалення управління будівництвом високорівневих спортивних команд у закладах вищої освіти	2017	Міністерство освіти КНР	Встановлює принцип «поєднання навчання і тренувань», роль високорівневих команд у фізичному вихованні та масовому спорті; контроль університетів за діяльністю команд.
5.	Думка щодо подальшого вдосконалення управління будівництвом високорівневих спортивних команд у закладах вищої освіти	2022	Міністерство освіти КНР	Підтверджує обов'язковість курсу, але встановлює винятки: для студентів-спортсменів тренування можуть зараховуватись замість частини обов'язкового курсу; посилено контроль відбору, прозорість, моніторинг навчання та звітність.

Ще однією країною де заняття з фізичного виховання є обов'язковими у ЗВО є *В'єтнам*. У В'єтнамі фізичне виховання в закладах вищої освіти регулюється окремими нормативно-правовими актами, серед яких ключове місце займає Закон про вищу освіту В'єтнаму (2012) [21]. Цей закон визначає загальні засади організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, права та обов'язки студентів, викладачів та закладів освіти.

Згідно зі статтею 13 закону, обов'язкові предмети для студентів бакалаврату включають фізичне виховання та військову підготовку, що прямо вказує на обов'язковість фізичного виховання у навчальних програмах.

Крім того, у статті 5 зазначено, що однією з цілей вищої освіти є виховання фізичного здоров'я, моральних якостей та професійних навичок студентів, що підкреслює роль фізичного виховання у формуванні всебічно розвиненої особистості. Стаття 8 встановлює, що заклади вищої освіти повинні забезпечити умови для фізичного виховання та спортивного розвитку студентів, а стаття 9 гарантує студентам право на участь у фізичному вихованні та спортивних заходах, організованих навчальним закладом.

Таким чином, Закон про вищу освіту В'єтнаму (2012) формує правову основу для обов'язкового викладання фізичного виховання у закладах вищої освіти, визначає його місце у навчальній програмі та забезпечує права студентів на участь у фізичному вихованні та спорті.

Важливе місце серед нормативно-правових документів займає Циркуляр 25/2015/TT-BGDĐT Міністерства освіти та підготовки В'єтнаму [23]. Цей документ розкриває організаційні та методичні аспекти викладання фізичного виховання у ЗВО, визначаючи навчальний зміст, обсяг годин, порядок розробки та затвердження програми, а також критерії оцінювання та вимоги до викладачів.

Циркуляр встановлює, що програма з фізичного виховання повинна забезпечувати студентів базовими знаннями та навичками фізичної активності, сприяти зміцненню здоров'я, розвитку фізичної сили та витривалості, формуванню морально-психологічних якостей, а також підвищенню здатності до навчання та соціальної активності. Мінімальний обсяг навчального матеріалу складає 3 кредитні одиниці, а заклади вищої освіти мають право адаптувати його відповідно до спеціальності студентів.

Документ детально регламентує порядок розробки та затвердження програми, залучення робочих груп із викладачів та експертів, організацію оцінювання результатів навчання та забезпечення матеріально-технічної бази. Циркуляр також передбачає контроль та самооцінку виконання програми у ЗВО та моніторинг з боку Міністерства освіти та підготовки.

Слід зауважити, що Циркуляр 25/2015 не встановлює сам факт обов'язковості фізичного виховання у ЗВО, а лише деталізує процедури його організації та реалізації. Обов'язковість ФВ формально закріплюється у Закону про вищу освіту В'єтнаму (2012), на який спирається циркуляр при визначенні навчальної програм.

У В'єтнамі роль навчальних закладів у сфері фізичного виховання визначає також Закон про фізичне виховання та спорт (2018) [27]. Стаття 7 цього закону містить положення про те, що навчальні заклади, включаючи вищі навчальні заклади, мають інтегрувати фізичне виховання та спорт у навчальний процес, забезпечувати студентів базовими знаннями та навичками у сфері фізичної культури, а також сприяти розвитку фізичної культури та спорту серед студентів [27].

Обов'язковим компонентом системи вищої освіти заняття з фізичного виховання є в ще одній азійській країні – Республіці Казахстан.

Державний обов'язковий стандарт освіти всіх рівнів, затверджений Наказом Міністра освіти і науки Республіки Казахстан від 31 жовтня 2018 р. № 604, визначає нормативну основу для організації освітнього процесу у закладах вищої освіти країни. У структурі бакалаврських програм документом чітко закріплено обов'язковий компонент циклу загальноосвітніх дисциплін, до якого включено навчальну дисципліну «Фізична культура». Встановлений обсяг становить 240 годин (8 кредитів ECTS), що підтверджує універсальність її вивчення незалежно від спеціальності та профілю підготовки [10].

Таким чином, стандарт фіксує імперативний характер фізичного виховання у системі вищої освіти Казахстану. На відміну від деяких країн ЄС, де фізична культура має факультативний статус і реалізується на розсуд університетів, у Республіці Казахстан її включення до навчальних планів має законодавчо-нормативне підґрунтя та є обов'язковою умовою акредитації освітніх програм.

Закон Республіки Казахстан «Про фізичну культуру і спорт» від 3 липня 2014 р. № 228-V (зі змінами станом на 2025 р.) є базовим нормативно-правовим актом, що регулює організаційні та правові засади у сфері фізичної культури та спорту. У його положеннях фізичне виховання розглядається як складова державної політики у галузі освіти та здоров'я населення [11].

Зокрема, закон встановлює, що фізична культура і спорт є обов'язковими елементами навчально-виховного процесу в організаціях освіти всіх рівнів. У статті 15, доповненій згідно із правками станом на 2025 рік, зазначено:

"Фізичне виховання проводиться … у закладах вищої та (або) післявузівської освіти, які реалізують програми вищої освіти для навчальних років першого та другого року навчання, у обсязі не менше трьох годин на тиждень" [11].

Ще трьома країнами законодавство яких передбачає обов'язковість занять з фізичного виховання у ЗВО є білорусь, рф та іран. Аналіз законодавства згаданих країн, зважаючи на авторитарність та агресивність правлячих режимів до сусідніх держав, є недоречним.

Вивчення міжнародного досвіду інтеграції фізичного виховання в освітні програми вищих навчальних закладів дозволяє виділити різні моделі організації цього компонента. Далі зупинимося на аналізі країн законодавство яких хоч і не містить прямих імперативних вимог щодо фізичного виховання у ЗВО, проте створює систему стимулів для включення обов'язкових занять з фізичної культури і спорту в освітні програми.

Так, в *Індії* фізичне виховання формально не є обов'язковим у сенсі нормативно-зобов'язуючих документів, однак на рівні національної політики та регуляторних рекомендацій закріплено його системну інтеграцію у навчальний процес. Національна освітня політика 2020 року (NEP 2020) підкреслює необхідність комплексного підходу до розвитку студентів, включаючи фізичний, психологічний та емоційний аспекти (National Education Policy, 2020) [25]. Зокрема, документ рекомендує вищим навчальним закладам створювати належні умови для регулярних фізичних активностей та спорту.

Значущу роль у реалізації цих положень відіграє Університетська грантова комісія Індії **(**University Grants Commission (UGC), яка у 2023 році видала відповідні рекомендації щодо просування фізичної активності, спорту та психічного здоров'я студентів у закладах вищої освіти [31]. Вони деталізують загальні настанови NEP 2020, визначаючи фізичне виховання як компонент навчальних програм та рекомендують включення його у систему оцінювання успішності студентів. Такий підхід дозволяє університетам адаптувати програми фізичного виховання відповідно до національних рекомендацій, зберігаючи при цьому певний рівень автономії.

На рівні окремих університетів і штатів практика набуває більш формалізованого характеру. Наприклад, Jamia Millia Islamia, Madhav University та ряд університетів штату Одіша включають фізичне виховання та заняття йогою як обов'язковий компонент бакалаврських програм, виділяючи для нього академічні кредити. Така практика свідчить, що,

хоча фізичне виховання в Індії не є нормативно обов'язковим у масштабах всієї країни, його виконання фактично регламентується на рівні навчальних закладів і підтримується державними рекомендаціями.

Таким чином, модель Індії характеризується поєднанням рекомендаційного державного регулювання та університетської автономії.

Дещо схожа практика існує й у *США*. Через особливості політичного устрою законодавство окремих штатів дуже відрізняється, що в свою чергу впливає й на систему вищої освіти. У США відсутній федеральний норматив, що зобов'язує заклади вищої освіти вводити фізичне виховання як обов'язковий компонент освітніх програм; питання формування відповідних вимог належить до компетенції штатів і самих ЗВО або їх акредитаційних/профільних політик. Історично обов'язкова періодичність фізичного виховання у коледжах значно скоротилася за XX–XXI століття; сьогодні часткова обов'язковість зберігається в окремих категоріях закладів (військові академії, деякі коледжі вільних мистецтв (liberal arts colleges), окремі професійні програми) та інституційні вимоги загальної освіти [15, 17,18].

Розглянемо приклади включення фізичного виховання як обовязкового компоненту вищої освіти у США.

Військові академії та служби (приклад — U.S. Military Academy, West Point). Фізичне виховання інтегроване у навчальний план як структурна частина підготовки кадетів; існують детальні програми з фізичного виховання, які містять академічні вимоги, порядок оцінювання досягнень (Candidate Fitness Assessment) та дисциплінарні наслідки за систематичні невиконання. Такий підхід є нормативно оформленим всередині статутних/академічних документів академій [32,33].

Коледжі вільних мистецтв (liberal arts colleges) та окремі університети з інституційними вимогами загальної освіти (general education requirements). Деякі коледжі включають кредити з фізичної культури або курси, пов'язані з фізичною активністю та фітнесом (courses related to physical activity/fitness), у перелік вимог для здобуття ступеня (distribution/degree requirements). Прикладом є офіційні каталоги окремих коледжів (catalogs/course requirements), де фізкультурні курси можуть зараховуватися в межах загальної освіти (general education) або вимог розподілу (distribution requirements). Такі вимоги визначаються інституціями та публікуються в офіційних каталогах програм [14].

Професійні та спеціалізовані програми (медицина, педагогіка, правоохоронні органи, спортивні спеціальності). У програмах підготовки педагогів, медичних фахівців, поліцейських і військових часто є окремі нормативи щодо фізичної підготовки або навчальні дисципліни, що включають фізичне виховання. Це пояснюється потребою у формуванні професійних компетентностей. Такі вимоги можуть бути закріплені як на рівні навчальних програм, так і у зовнішніх професійних стандартах (наприклад, акредитаційні вимоги професійних програм з підготовки вчителів та медичних працівників) [16, 19].

Щодо країн Європейського Союзу, то їхнє законодавство не передбачає обов'язковість фізичного виховання у системі вищої освіти. Університети мають досить широку автономію у розробці та затверджені освітніх програм, зважаючи на власну історію, традиції та місцеве законодавство. Дані досліджень використання фізичного виховання у системі вищої освіти країн ЄС у 2021 році показали показали, що 44% закладів включають фізичне виховання як обов'язковий компонент, у 30,3% програм він є факультативним, а у 22,7% випадків застосовується змішаний підхід. Більшість закладів відводять на фізичне виховання один-два семестри з обсягом 31–60 академічних годин, при цьому понад половина закладів застосовує додаткові фінансові збори при організації фізкультурно-спортивних заходів [28].

Висновки. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про значну варіативність моделей інтеграції фізичного виховання у програми вищої освіти. У країнах Азії, таких як Китай, В'єтнам і Казахстан, фізичне виховання законодавчо закріплено як обов'язковий компонент бакалаврських програм, що включає встановлений обсяг навчальних годин, систему оцінювання та контроль виконання академічних і спортивних норм. Подібні моделі характеризуються високим рівнем централізації, нормативною визначеністю та поєднанням навчальної та спортивної підготовки.

У країнах з більш децентралізованою системою вищої освіти, таких як США та Індія, фізичне виховання реалізується через поєднання державних рекомендацій та автономії закладів, що дозволяє адаптувати програми відповідно до специфіки факультетів, професійних вимог або категорій студентів. У країнах ЄС, де університети мають значну автономію, фізичне виховання найчастіше є факультативним або частково обов'язковим, а його зміст та практична реалізація залежить від специфіки самих закладів вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні найефективніших підходів в організації процесу фізичного виховання у системі вищої освіти різних країн. Враховуючи необхідність спеціальної військово-прикладної підготовки студентської молоді в Україні, вивчення відповідного міжнародного досвіду також є важливим завданням.

Література

1. Бондарчук Н. Я., Карабанов Є. О., Маріонда І. І., Сивохоп Е. М., Товт В. А. Вдосконалення системи фізичного виховання та спорту в контексті європейського розвитку : монографія. Ужгород : РІК-У; 2024. 250 с. ISBN 978-617-8276-99-7.

2. Верховна Рада України. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (у редакції від 2023 р.) [Електронний ресурс]. Доступно з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

3. Гавришко СГ. Сучасна система фізичного виховання у ЗВО. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023;8(168):29–32.

4. Закон України «Про фізичну культуру і спорт»: від 24.12.1993 № 3808-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994;(14):80.

5. Загура Ф. Нормативно-правове забезпечення професійної діяльності викладачів фізичного виховання у закладах вищої освіти: інституційний рівень. Молодь і ринок. 2022;(9):112-8. doi:10.24919/2308-4634.2022.271013.

6. Міністерство освіти і науки України. Наказ № 4 від 11.01.2006 «Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання у вищих навчальних закладах України».

7. Міністерство освіти і науки України. Наказ № 439 від 05.06.2006 «Про затвердження Положення про організацію спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи у вищих навчальних закладах України».

8. Оксьом П, Азаренков В, Бережна Л. Сучасний стан та проблеми забезпечення викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти України. Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення. 2020:119–131.

9. Кожокар М, Осадець М, Первухіна С. Аналіз стану та перспектив розвитку системи фізичної культури у закладах вищої освіти в умовах сьогодення. Молодий вчений. 2023;(12(124)):50–53.

10. Міністерство освіти і науки Республіки Казахстан. Наказ Міністра освіти і науки Республіки Казахстан від 31 жовтня 2018 р. № 604 «Про затвердження державних обов'язкових стандартів освіти всіх рівнів освіти». Астана; 2018. (із змінами і доповненнями).

11. Республіка Казахстан. Закон Республіки Казахстан від 3 липня 2014 р. № 228-V «Про фізичну культуру і спорт» (зі змінами та доповненнями станом на 15 квітня 2025 р.). Астана; 2014.

12. Скрипка ІМ. Міжнародний досвід підготовки фахівців фізичної культури та спорту до викладання в школах (аналіз навчальних планів). Олімпійський та паралімпійський спорт. 2023;(2):31-4.

13. Язловецька О, Бабенко А. Модернізація системи фізичного виховання в Україні: сучасні виклики. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.2025;(211):125 – 132.

14. Amherst College. Degree Requirements 2024–2025. Amherst (MA): Amherst College; 2024 [cited 2025 Sep 10]. Available from: https://www.amherst.edu/academiclife/catalog.

15. Cardinal BJ, Sorensen SD, Cardinal MK. Historical perspective and current status of physical education requirements at American 4-year colleges and universities. Res Q Exerc Sport. 2012;83(4):503–12. doi:10.1080/02701367.2012.10599140.

16. Council for the Accreditation of Educator Preparation (CAEP). Standards for Accreditation of Educator Preparation. Washington (DC): CAEP; 2022 [cited 2025 Sep 10]. Available from: https://caepnet.org/standards/introduction.

17. Flaherty C. Physical education requirements shrinking in higher ed. Inside Higher Ed. 2023 Feb 22 [cited 2025 Sep 10]. Available from: https://www.insidehighered.com/news/2023/02/22/study-physical-education-requirements-shrinking-colleges.

18. Higher Learning Commission. Criteria for Accreditation. Chicago (IL): HLC; 2024 [cited 2025 Sep 10]. Available from: https://www.hlcommission.org/Policies/criteria-and-core-components.html.

19. Liaison Committee on Medical Education (LCME). Functions and Structure of a Medical School. Washington (DC): LCME; 2023 [cited 2025 Sep 10]. Available from: https://lcme.org/publications.

20. Ministry of Education of the People's Republic of China. Guidelines for Physical Education Curriculum in Regular Institutions of Higher Education. Beijing: Ministry of Education; 2002 Jun 7.

21. Ministry of Education and Training of the Socialist Republic of Vietnam. Law on Higher Education. Hanoi: National Assembly; 2012.

22. Ministry of Education of the People's Republic of China. Basic Standards for Physical Education in Institutions of Higher Education. Beijing: Ministry of Education; 2014 Jun 12.

23. Ministry of Education and Training of the Socialist Republic of Vietnam. Circular 25/2015/TT-BGDĐT on Physical Education in Higher Education [Internet]. Hanoi: Ministry of Education and Training; 2015.

24. Ministry of Education of the People's Republic of China. Opinions on Further Strengthening the Management of High-Level Sports Teams in Regular Institutions of Higher Education. Beijing: MOE; 2017. Chinese.

25. Ministry of Education, Government of India. National Education Policy 2020. New Delhi: Ministry of Education; 2020.

26. Ministry of Education of the People's Republic of China. Opinions on Further Strengthening the Management of High-Level Sports Teams in Regular Institutions of Higher Education. Beijing: MOE; 2022 Feb 22. Chinese.

27. National Assembly of the Socialist Republic of Vietnam. Law No. 26/2018/QH14 on Physical Training and Sports. Hanoi: National Assembly; 2018.

28. Podstawski R, Choszcz D, Markowski P, Ignasiak Z, Nowocień M, Kędra A. The status of physical education at universities in selected European countries in the second decade of the twenty-first century. Gymnica 2021;52(1):13–25.

29. State Council of the People's Republic of China. Opinion of the State Council on Strengthening School Sports and Promoting Comprehensive Physical and Mental Health of Students. Beijing: State Council; 2016 Apr 6.

30. Svirko S, Odnovorchenko I. Improving the strategic provisions of the state policy on the development of physical culture and sports in the higher education system. Public Policy and Accounting. 2024;1(9):10–17. https://doi.org/10.26642/ppa-2024-1(9)-10-17.

31. University Grants Commission, Government of India. Guidelines for Promotion of Physical Fitness, Sports, Students' Health, Welfare, Psychological and Emotional Well-being at Higher Educational Institutions. New Delhi: UGC; 2023.

32. United States Military Academy. Physical Program White Paper. West Point (NY): USMA; 2020 [cited 2025 Sep 10]. Available from: https://www.westpoint.edu/physical-program

33. United States Military Academy. Candidate Fitness Assessment (CFA) Guidelines. West Point (NY): USMA; 2024 [cited 2025 Sep 10]. Available from: https://www.westpoint.edu/admissions/cfa.

References

1. Bondarchuk, N. Ya., Karabanov, Ye. O., Marionda, I. I., Syvokhop, E. M., & Tovt, V. A. (2024). Vdoskonalennia systemy fizychnoho vykhovannia ta sportu v konteksti yevropeiskoho rozvytku [Improvement of the system of physical education and sports in the context of European development]. Uzhhorod: RIK-U. ISBN 978-617-8276-99-7. [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada of Ukraine. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 1 lypnya 2014 r. № 1556-VII (u redaktsiyi vid 2023 r.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 [in Ukrainian].

3. Havryshko, S. H. (2023). Suchasna systema fizychnoho vykhovannia u ZVO [Modern system of physical education in higher education institutions]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport), 8(168), 29–32. [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy "Pro fizychnu kulturu i sport" [Law of Ukraine "On Physical Culture and Sports"], No. 3808-XII, 24.12.1993. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (14), 80. [in Ukrainian].

5. Zahura, F. (2022). Normatyvno-pravove zabezpechennia profesiinoi diialnosti vykladachiv fizychnoho vykhovannia u zakladakh vyshchoi osvity: instytutsiinyi riven [Regulatory and legal support of the professional activity of physical education teachers in higher education institutions: institutional level]. Molod i rynok, (9), 112–118. https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271013 [in Ukrainian].

6. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2006). Nakaz № 4 vid 11.01.2006 "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu fizychnoho vykhovannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy" [Order No. 4 of 11.01.2006 "On approval of the Regulations on the organization of physical education in higher education institutions of Ukraine"]. Kyiv. [in Ukrainian]

7. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2006). Nakaz № 439 vid 05.06.2006 "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu sportyvno-masovoi ta fizkulturno-ozdorovchoi roboty u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy" [Order No. 439 of 05.06.2006 "On approval of the Regulations on the organization of sports and physical culture activities in higher education institutions of Ukraine"]. Kyiv. [in Ukrainian]

8. Oksom, P., Azarenkov, V., & Berezhna, L. (2020). Suchasnyi stan ta problemy zabezpechennia vykladannia navchalnoi dystsypliny "Fizychne vykhovannia" u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Current state and problems of teaching the academic discipline "Physical Education" in Ukrainian higher education institutions]. In Aktualni problemy fizychnoho vykhovannia riznykh verstv naselennia (pp. 119–131). [in Ukrainian].

9. Kozhokar, M., Osadets, M., & Pervukhina, S. (2023). Analiz stanu ta perspektyv rozvytku systemy fizychnoi kultury u zakladakh vyshchoi osvity v umovakh sohodennia [Analysis of the state and prospects for the development of the system of physical culture in higher education institutions in today's conditions]. Molodyi vchenyi, 12(124), 50–53. [in Ukrainian].

10. Ministerstvo osvity i nauky Respubliky Kazakhstan. (2018). Nakaz Ministra osvity i nauky Respubliky Kazakhstan vid 31 zhovtnia 2018 r. № 604 "Pro zatverdzhennia derzhavnykh oboviazkovykh standartiv osvity vsikh rivniv osvity" [Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan No. 604 of October 31, 2018 "On approval of the state compulsory education standards for all levels of education"]. Astana. [in Ukrainian].

11. Respublika Kazakhstan. (2014). Zakon Respubliky Kazakhstan vid 3 lypnia 2014 r. № 228-V "Pro fizychnu kulturu i sport" (zi zminamy ta dopovnenniamy stanom na 15 kvitnia 2025 r.) [Law of the Republic of Kazakhstan No. 228-V of July 3, 2014 "On Physical Culture and Sports" (as amended on April 15, 2025)]. Astana. [in Ukrainian].

12. Skrypka, I. M. (2023). Mizhnarodnyi dosvid pidhotovky fakhivtsiv fizychnoi kultury ta sportu do vykladannia v shkolakh (analiz navchalnykh planiv) [International experience in training physical culture and sports specialists for teaching in schools (curriculum analysis)]. Olimpiiskyi ta paralimpiiskyi sport, (2), 31–34. [in Ukrainian].

13. Yazlovetska, O., & Babenko, A. (2025). Modernizatsiia systemy fizychnoho vykhovannia v Ukraini: suchasni vyklyky [Modernization of the physical education system in Ukraine: current challenges]. Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky, (211), 125–132. [in Ukrainian].

14. Amherst College. (2024). Degree requirements 2024–2025. Amherst (MA): Amherst College. Retrieved September 10, 2025, from https://www.amherst.edu/academiclife/catalog.

15. Cardinal, B. J., Sorensen, S. D., & Cardinal, M. K. (2012). Historical perspective and current status of physical education requirements at American 4-year colleges and universities. Research Quarterly for Exercise and Sport, 83(4), 503–512. https://doi.org/10.1080/02701367.2012.10599140.

16. Council for the Accreditation of Educator Preparation (CAEP). (2022). Standards for accreditation of educator preparation. Washington (DC): CAEP. Retrieved September 10, 2025, from https://caepnet.org/standards/introduction.

17. Flaherty, C. (2023, February 22). Physical education requirements shrinking in higher ed. Inside Higher Ed. Retrieved September 10, 2025, from https://www.insidehighered.com/news/2023/02/22/study-physical-education-requirements-shrinking-colleges.

18. Higher Learning Commission. (2024). Criteria for accreditation. Chicago (IL): HLC. Retrieved September 10, 2025, from https://www.hlcommission.org/Policies/criteria-and-core-components.html.

19. Liaison Committee on Medical Education (LCME). (2023). Functions and structure of a medical school. Washington (DC): LCME. Retrieved September 10, 2025, from https://lcme.org/publications.

20. Ministry of Education of the People's Republic of China. (2002, June 7). Guidelines for physical education curriculum in regular institutions of higher education. Beijing: Ministry of Education.

21. Ministry of Education and Training of the Socialist Republic of Vietnam. (2012). Law on Higher Education. Hanoi: National Assembly.

22. Ministry of Education of the People's Republic of China. (2014, June 12). Basic standards for physical education in institutions of higher education. Beijing: Ministry of Education.

23. Ministry of Education and Training of the Socialist Republic of Vietnam. (2015). Circular 25/2015/TT-BGDĐT on physical education in higher education. Hanoi: Ministry of Education and Training.

24. Ministry of Education of the People's Republic of China. (2017). Opinions on further strengthening the management of high-level sports teams in regular institutions of higher education. Beijing: MOE.

25. Ministry of Education, Government of India. (2020). National Education Policy 2020. New Delhi: Ministry of Education.

26. Ministry of Education of the People's Republic of China. (2022, February 22). Opinions on further strengthening the management of high-level sports teams in regular institutions of higher education. Beijing: MOE.
27. National Assembly of the Socialist Republic of Vietnam. (2018). Law No. 26/2018/QH14 on physical training and sports. Hanoi: National Assembly.
28. Podstawski, R., Choszcz, D., Markowski, P., Ignasiak, Z., Nowocień, M., & Kędra, A. (2021). The status of physical education at universities in selected European countries in the second decade of the twenty-first century. Gymnica, 52(1), 13–25.
29. State Council of the People's Republic of China. (2016, April 6). Opinion of the State Council on strengthening school sports and promoting comprehensive physical and mental health of students. Beijing: State Council.
30. Svirko, S., & Odnovorchenko, I. (2024). Improving the strategic provisions of the state policy on the development of physical culture and sports in the higher education system. Public Policy and Accounting, 1(9), 10–17. https://doi.org/10.26642/ppa-2024-1(9)-10-17.
31. University Grants Commission, Government of India. (2023). Guidelines for promotion of physical fitness, sports, students' health, welfare, psychological and emotional well-being at higher educational institutions. New Delhi: UGC.
32. United States Military Academy. (2020). Physical program white paper. West Point (NY): USMA. Retrieved September 10, 2025, from https://www.westpoint.edu/physical-program.
33. United States Military Academy. (2024). Candidate fitness assessment (CFA) guidelines. West Point (NY): USMA. Retrieved September 10, 2025, from https://www.westpoint.edu/admissions/cfa.

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.09(196).29
УДК: 796.062.4:355.237.3

Ожаревський В.А.
кандидат військових наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідного інституту Воєнної розвідки, м. Київ, https://orcid.org/0000-0001-6788-5024
Шевців У.С.
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, м. Львів, https://orcid.org/0000-0002-3586-5106
Ткачук О.А.
старший викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків, https://orcid.org/0000-0002-0790-4104
Мелешенко О.В.
старший викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків, https://orcid.org/0000-0002-8304-1857
Балдецький А.А.
старший викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки та спорту Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут м. Київ, https://orcid.org/ 0000-0001-6979-066X
Гришко А.В.
старший викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків, https://orcid.org/0000-0001-9069-3143
Гончарук М.О
викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків, https://orcid.org/0000-0001-6345-0138

РЕАБІЛІТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ - ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДТРИМКИ ЇХНЬОГО ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Анотація. *Участь військовослужбовців збройних сил у веденні бойових дій проти агресора рф та їх наслідки спричинили появу значної кількості захисників, які мають психічний розлад, що виникає внаслідок переживання події у процесі виконання завдань за призначенням. Ознаками та симптомами посттравматичного стресового розладу найчастіше є прояви та симптоми, нав'язливі спогади про подію під час ведення бойових дій, уникнення місць та ситуацій, що нагадують про травму, надмірна збудливість, проблеми зі сном, гнів, тривога та депресія. Як наслідок це може призвести до серйозних проблем у стосунках, роботі, здоров'ї та загальній якості життя, що у свою чергу впливає на ефективність виконання поставленого бойового завдання та зниження боєздатності структурного підрозділу.*

Дослідження психічного здоров'я військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом засвідчує факти про зменшення у них швидкості реакції та процесів сприйняття у переробці інформації, яке є ілюстрацією